

NOTE DE CERCETARE

Serviciul Social – între intervenție socială, propagandă și aglomerare a dezideratelor

Ioana-Cristina Moraru*

Universitatea din București

Abstract: *This article analyzes the institutionalization of the social interventionist policies advocated by the Bucharest Sociological School. I argue that the 1938 Social Service Law and the ensuing establishment of the Social Service must be understood, on the one hand, as the large scale application of Dimitrie Gusti's previous ideas regarding "cultural work" in the rural world and, on the other hand, as strategies specifically designed to strengthen the newly established royal dictatorship. The Social Service was rendered compulsory for all university graduates in order to bridge the urban-rural divide, rally Romania's youth to the Carlist cause, create a pool of trained cadres to serve the regime, as well undermine support for the only political force still capable of challenging the Carlist regime, namely the Legionary Movement. Consequently, the article begins by tracing the intellectual origins and organizational precursors of the Social Service. It also explains the socio-political context of these antecedents. The second part of the article details the political considerations that caused the Social Service to be established and then suspended in short order.*

Keywords: Social Service Law; Social Service; Dimitrie Gusti; Bucharest Sociological School; Carol II; royal dictatorship.

Cuvinte-cheie: Legea Serviciului Social; Dimitrie Gusti; Școala Sociologică de la București; Carol al II-lea; dictatura regală.

Introducere

„Cu toții, și asta îmi va călăuzi pașii și ai mei în viitor, ca și până acum, câți îmi va mai da Dumnezeu, și ai dvs., mulți înainte încă, să spunem: nu «omul este măsura tuturor lucrurilor», ci «patria este măsura tuturor lucrurilor»” (Gusti, 1937, 4).

Imaginea sociologiei românești interbelice este întregă în măsura în care se vorbește, deopotrivă, despre planul cercetărilor sociologice, despre intervenția socială, dar și despre instituțiile create în strânsă legătură cu sociologia interbelică. Dincolo de problemele epocii, trebuie spus faptul că Dimitrie Gusti este un important întemeietor de instituții sociale, „unul dintre cei mai mari creatori de instituții pe care i-a avut vreodată sociologia românească (și nu numai ea)” (Dungaciu, 2003, 16).

Astfel, printre proiectele instituționale ale Profesorului Gusti, se cuvine să trecem în revistă: Asociația pentru Știință și Reformă Socială, transformată în 1921 în Institutul Social Român (care, la rândul său, se va transforma în Institutul pentru Științe Sociale al României), Muzeul Satului (1936) la care se adaugă două proiecte de care sociologul era extrem de atașat: *Enciclopedia României* și revista *Sociologie Românească*.

În deceniul '30-'40, sociologia gustiană trece într-un plan acțional în viața socială și politică a unei societăți tinere, frământată de propria construcție. Ceea ce ne preocupă în studiul de față este instituționalizarea cercetărilor monografice dublate de acțiunea culturală (de intervenție socială) prin apariția Legii Serviciului Social, în octombrie 1938, lege care va intra în vigoare în 1939 și va crea una dintre cele mai contestate instituții interbelice: *Serviciul Social*.

* Universitatea din București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Șoseaua Panduri 90-92, București, România. E-mail: ioanacristina.moraru@gmail.com.

Restaurație și societate

Decada 1930-1940 reprezintă, poate, cel mai efervescent moment al interbelicului românesc. Astfel, în 1930, are loc restaurația (pe care unii autori o clasează în rândul loviturilor de stat ale României moderne), principele Carol revenind în țară prin concursul național-țărăniștilor lui Iuliu Maniu. În ciuda faptului că restaurația a ridicat diverse discuții referitoare la oportunitate și, în mod special, privind legalitatea acesteia, „în fapt, la 8 iunie 1930 a luat sfârșit, ceea ce în epocă s-a numit criza dinastică, generată de renunțarea principelui Carol la prerogativele sale de moștenitor al tronului. (...) Actul restaurației apărea, astfel, ca o intrare pe făgașul normal, constituțional, privind succesiunea la tron a principelui Carol, fiul cel mare al regelui Ferdinand” (Scurtu, 2004, 40).

Revenirea la tron a lui Carol al II-lea nu a însemnat, cum era de așteptat, o așezare a vieții politice. Dacă principalele partide politice erau preocupate de accesul la guvernare, Carol al II-lea, un bun jucător în arta aranjamentelor politice, era preocupat de menținerea unei stări conflictuale între partide și în interiorul acestora, cu scopul de a le domina și de a institui, în final, un sistem dictatorial care să îi asigure deținerea tuturor mecanismelor puterii.

Dincolo de lupta permanentă pentru puterea în stat, societatea românească era în criză: sărăcia, șomajul (cu șomajul intelectual ca element de noutate), problema rurală, reprezintă doar câteva dintre realitățile românești ale anilor '30. În lipsa unei elite politice în măsură să rezolve problemele sociale, se lărgeste zona de influență a Mișcării Legionare care devine o forță politică de opoziție, odată cu creșterea numărului de membri recrutați din rândurile studenților, elevilor de liceu, precum și din rândurile intelectualilor cu o viziune contestatară față de regimul politic interbelic.

Ideea de Serviciu Social în lume

Revenind la contextul adoptării Legii Serviciului Social și a înființării instituției omonime, trebuie menționat faptul că „serviciul social” nu

este o creație românească. Aflăm dintr-un articol publicat de Christina Galitzi, în *Sociologie Românească*, din 1939, faptul că, pentru prima dată, serviciul social este definit în cadrul Conferinței de la Milford, Pensylvania, din anul 1923, și mai târziu, la Paris, cu ocazia unei conferințe internaționale din 1928. Astfel, Serviciul Social reprezenta „întrebuințarea metodică de către individ, cu sprijinul specialiștilor titrați, a tuturor mijloacelor de acțiune socială (diferite instituții de binefacere și de prevenție socială, legi sociale, centre de recreere, cămine culturale etc.), pentru a-și asigura adaptarea maximă la cerințele mediului său social” (Galitzi, 1939, 25).

Totodată, Galitzi subliniază importanța Conferinței de la Paris ca fiind clarificatoare în ceea ce privește obiectivele unui serviciu social, arătând că direcțiile de acțiune sunt împărțite în patru dimensiuni: curativă, paliativă, preventivă și constructivă, care, ulterior vor fi reduse la două – curativă și constructivă. Dimensiunea curativă a serviciului social cuprinde măsurile întreprinse de asistenții sociali pentru a asigura adaptarea la mediu a indivizilor care nu o pot face cauza problemelor fizice, psihice, sociale sau a altor factori exteriori independenți de voința acestora, în timp ce dimensiunea constructivă vizează totalitatea mijloacelor de educație socială care, cu sprijinul instrumentelor legislative, susțin socializarea individului în mediul social în care acesta activează.

În același timp, e de amintit că presiunea crizei economice mondiale din perioada 1929-1933 a provocat guvernele la căutarea unor măsuri de redresare economică. Puternic încercate de șomajul rezultat ca urmare a industrializării, Statele Unite ale Americii adoptă politica economică a New-Deal-ului, care număra printre obiective revitalizarea mediului rural. New-Deal-ul american rezolva două probleme deodată: șomajul, prin canalizarea șomerilor industriali către agricultură, și introducerea în circuitul economiei naționale a pământului agricol.

Tot de la Christina Galitzi aflăm faptul că originea Serviciului Social din Chile are rădăcini încă din anul 1541, moment care a marcat obligativitatea de a înființa spitale în America La-

tină (Galitzi, 1939, 24-30). După independența statului chilian, se dezvoltă Serviciul Social, în special sub aspectul zonei curative, atât ca inițiativă publică, dar și privată, cât și sub forma par-teneriatului public-privat, înființându-se sanatorii, colonii de vacanță, maternități etc. Dimensiunea constructivă vine prin măsuri legislative prin care statul facilitează accesul la educație, sănătate și muncă al clasei de mijloc în scopul „ridicării naționale”. De asemenea, conform constatărilor Christinei Galitzi, serviciul social din statul Chile nu era obligatoriu pentru vreo categorie socială; acesta se definea, mai ales, sub aspectul unor pachete legislative care marcau o serie de principii general-valabile pentru buna funcționare și dezvoltare a societății, având concursul acesteia.

România problemelor sociale interbelice. Șomajul intelectual

Apărut inițial în primele state în care s-a dezvoltat industrializarea, șomajul a căpătat proporții globale pe măsura extinderii procesului. Nici România nu rămâne ferită de fenomen, astfel că perioada interbelică este marcată de confruntarea cu această problemă socială majoră. Dacă Europa de Vest are un „avans” în privința șomajului, după cum susținea G. Banu, pe teritoriul României fenomenul se va resimți mai cu seamă începând cu anul 1928. După datele analizate de colaboratorul lui Gusti, aflăm situația îngrijorătoare a șomajului european din preajma anului 1927 (tabel 1).

Tabel 1: Situația șomajului în Europa

Tara	Nr. șomeri manuali
Germania	5.703.000
Anglia	3.821.000
Italia	1.420.000
Cehoslovacia	470.000
Belgia	430.000
Polonia	320.000
Franța	200.000
Iugoslavia	200.000
Grecia	100.000

Sursa: G. Banu, 1938, p. 6.

Dincolo de situația din Europa, nici Statele Unite ale Americii nu făceau excepție de la prezența pa harta șomajului. Așadar, la vremea respectivă, se înregistrau circa 10 milioane de șomeri „manuali”. Conform unei prognoze aparținând lui L. Jouhaux citată de Banu, se pare că cifra șomerilor se ridica, în preajma anului 1930, la 30 de milioane de șomeri. În ceea ce privește România, Banu susține că situația este una mai bună, cu un număr de 60.000 de șomeri „manuali”, raportați la o populație de 18 milioane de locuitori, cauzele principale ale fenomenului constând în „debușeul limitat al industriei, raționalizarea și subconsumația generală” (Banu, 1938, 7).

Patologia șomajului afectează societatea românească interbelică pe două categorii: pe lângă șomerii „manuali” sunt luați în considerare și „șomerii intelectuali”. Cauzalitatea fenomenului ar fi, în viziunea lui Banu, dublă: o cauzalitate fundamentală (produsă de criza economică, criza agricolă, afectând deopotrivă cele două categorii) și o cauzalitate specială (specifică fiecărei categorii în parte).

Preocupat fiind de șomajul intelectual, Banu încearcă să gasească explicațiile și posibile măsuri de prevenire a fenomenului care afectează „muncitorul intelectual”, persoană „ce-și scoate mijloacele de existență dintr-o muncă în care

efortul spiritual, cu tot ce comportă el ca inițiativă și personalitate, predomină asupra efortului fizic” (Banu, 1938, 6).

Motivele direct responsabile de creșterea numărului de șomeri în rândul intelectualilor sunt rezumate de autor astfel: supraproducția de intelectuali în raport cu necesitățile și reducerea numărului de locuri de muncă dedicate profesiilor intelectuale, ca urmare a dificultăților economice. Șomajului intelectual îi trebuie contrapuz, consideră Banu, un set de măsuri cu rol atât de îndreptare, cât și de prevenire. Între măsurile identificate de acesta, amintesc: organizarea în asociații și confederații care să apere interesele intelectualilor, organizarea pieței muncii la nivel național, responsabilitate care îi revine Statului, precum și o serie de măsuri privitoare la formarea profesională continuă și reconversia profesională către sectoare ale societății în care incidența șomajului este scăzută.

În încercarea de a oferi o explicație a fenomenului de migrație a intelectualilor către Garda de Fier, Z. Ornea amintește problema șomerilor intelectuali, care atinseseră, în 1933, cifra de 6.000, conform analizelor lui Mircea Eliade publicate în *Cuvântul* și *Vremea* (Ornea, 2008, 223). Pe baza constatărilor lui Eliade din 1936 despre situația socială a exponenților tinerei generații de intelectuali, Ornea afirmă: „(...) [Vulcănescu era] cel mai bine plasat, cu 20.000 lei lunar în calitate de director al Vănilor. Trei erau asistenți universitari (Eliade, Gh. Țițeica, Radu Gyr, între 5000-8000 lei lunar), unul era profesor de liceu (Anton Holban), unul era medic (Ion Biberi), unul avocat (Emil Gulian), altul (M. Sebastian) secretar de avocat. C. Noica, Al. Elian, Emil Cioran, Ernest Bernea n-aveau post, deci nici leafă. Cei mai mulți erau publiciști și, după calculele lui Eliade, nu scoteau mai mult de 6000 lei lunar” (Ornea, 2008, 223).

Tema supraaglomerării universitare văzută drept cauză a șomajului în rândul intelectualilor a fost analizată în cadrul Conferinței de la Belgrad din 1935, când România, Iugoslavia și Bulgaria au identificat-o ca fiind o problemă regională importantă a sud-estului european. Concluziile conferinței denotau o îngrijorare crescută pentru

viitorul tinerilor intelectuali, dar și pentru statele ai căror cetățeni sunt (Kirițescu, 1936). De pildă, arăta Kirițescu, populația universitară a României crește, de la 8.632 de studenți în perioada care a precedat Unirea, la 37.771 în jurul anului 1935. O creștere semnificativă a numărului studenților înregistrează Universitatea din București: în 1935 avea 20.930 de studenți, proporția celor înscriși la Facultatea de Drept fiind considerabilă, de aproximativ 45% din totalul studenților (Kirițescu, 1936, 69). În mod evident, se impunea ca statul să adopte urgent o serie de măsuri de raționalizare (planificare/dirijare) a accesului la învățământul superior. Astfel, pe lângă măsurile ideologic motivate de tip *numerus clausus*, s-a recurs la introducerea examenului de bacalaureat, introducerea examenului de admitere la facultate, dar și o echilibrare între învățământul teoretic și învățământul tehnic.

Șomajul intelectual devine îngrijorător pentru liniștea statului, cu atât mai mult cu cât o parte din tineri se orientează către Mișcarea Legionară, a cărei expansiune devine greu de controlat de către aparatul politic, ceea ce ridică problema captării energiilor acestora să fie captate și concentrate către o direcție care să nu fie defavorabilă popularității regelui.

Gânduri despre Serviciul Social

„Dacă până acum munca noastră la sate se lega de un seminar universitar, de un institut științific particular (ISR) și de o Fundație Regală (Principele Carol), prin Legea Serviciului Social din 1938, atât cercetările cât și acțiunea culturală, capătă o întindere și o însemnătate pe care numai Statul le poate da. Serviciul Social asigură astăzi nu numai o activitate temeinică pentru ridicarea satului românesc, dar și puțința unei cunoașteri sistematice a lui. Sociologia capătă, datorită înțelegerii de care se bucură din partea Statului, un nou temei și o nouă perspectivă de dezvoltare” (Gusti, 1939, 153).

Profesorul Gusti își construiește propriul sistem de gândire asupra unui state-building românesc influențat de educația în spirit german și

de modelul monarhiei autoritare al lui Wilhelm al II-lea. Restaurația, ministeriatul (1932-1933), urmate, în 1934, de preluarea conducerii Fundației Culturale Regale, devin momente semnificative care îi dau perspectiva punerii în practică a sistemului său teoretic „sociologie-etică-politică”, un sistem pe care Gusti îl vedea a fi liantul dintre societate și elita politică.

Dacă în 1934 este vorba de trecerea de la cercetarea de teren la cercetarea-acțiune voluntară (întreprinsă sub patronajul regal al Fundației Culturale Regale „Principele Carol”), în 1938 are loc ceea ce am putea numi *the turning point*, momentul de cotitură al sociologiei românești: trecerea de la cercetările și intervențiile sociale voluntare la extinderea și obligativitatea acestora, prin promulgarea Legii Serviciului Social.

Într-un articol dedicat Serviciului Social din revista *Sociologie Românească* din 1938, Gusti menționează faptul că „ideea revoluționară” care a stat la baza legii Serviciului Social vine din 1920, când Principele moștenitor Carol înființase Fundația Culturală Regală ce îi purta numele, cu scopul de a superviza dezvoltarea satelor românești după războiul de reîntregire națională și după reforma agrară care avea să aibă loc în 1921. Pentru Gusti, Legea Serviciului Social nu reprezintă altceva decât transpunerea într-un cadru formal a unei activități care s-a desfășurat cu succes, sub tutela Fundației Culturale Regale, între 1934 și 1938:

„Legea aceasta, gândită cu prudentă înțelepciune, este trăită ani de zile și urmărită cu pasiune în munca împlinită și supravegheată de Fundația Culturală Regală «Principele Carol» în atâtea și atâtea sate din țară, în peste 2000 de Cămine Culturale și în programele de lucru alcătuite cu grijă. Abia atunci, când metoda de ridicare a satului românesc s-a dovedit practică și rodnică, atât descoperitorilor și mănuiitorilor ei, prin probele de teren, cât și autorităților și marelui public, prin fapte și expoziții, a venit și Legea ca o încununare” (Gusti, 1938, 296).

Mai mult, Gusti minimalizează tranziția de la voluntariat la obligativitate afirmând că nou-

tatea care vine odată cu Legea Serviciului Social constă *doar* în „caracterul de generalizare, de permanență și de supraveghere sistematică, a ceea ce fusese până acum numai fragmentar, periodic și de scurtă durată” (Gusti, 1938, 296).

Gusti punctează patru caracteristici ale acestei legi. Prima dintre acestea se referă la *elasticitatea și realismul* legii, care se axează pe cunoașterea de la fața locului a problemelor pe care are misiunea să le rezolve. Cercetarea din teren are, în accepțiunea sociologului român, rolul de a produce măsuri adecvate de intervenție în unitățile sociale, în așa fel încât *țara legală* să se întemeieze pe *țara reală*. Cea de-a doua caracteristică este legată de cea de-a treia, respectiv *reforma totală a vieții țărănești* prin intermediul Căminelor Culturale, acestea având rolul de a solidariza eforturile autorităților publice, ale intelectualilor satului, ale tinerilor absolvenți și pe acelea ale țăranilor, în scopul ridicării comunității. Ultima caracteristică a Serviciului Social identificată de Gusti se referă la crearea unei elite căreia să îi revină conducerea căminelor culturale, prin înființarea unor școli destinate acestui scop (școli țărănești, de comandanți de echipe, școli pentru formarea conducătorilor de cămine). Scopul Legii Serviciului Social îl reprezintă „reorganizarea și înălțarea satului – unitatea de bază a societății românești și propășirea solidară a locuitorilor lui – stratul de populație, pe care se sprijină așezarea națională și care formează imensul rezervor de viață proaspătă – este prea mare și prea ispititor, ca să nu concentreze cu căldură și entuziasm toate puterile și toate voinele!” (Gusti, 1938, 297-299).

„Avem o misiune de Stat, suntem avangarda care lucrează cu metodele cele mai moderne ale tehnicii administrative, lucrăm pentru întărirea Statului românesc: aceasta e ideea de care trebuie să ne pătrundem și de la care trebuie să plecăm, oricând ne privim sau ne judecăm acțiunea” (Golopenția, 1939, 1).

Între timp, situația din țară părea să justifice măsuri urgente de redresare economică. Dimensiunea problemei rurale este cel mai bine redată

de cercetările întreprinse de către studenții voluntari ai Fundației Culturale Regale „Principele Carol”. Cu un procent enorm de populație rezidentă în mediul rural (aproximativ 86,8% din totalul populației, așa cum rezultă din Recensământul desfășurat în 1930), România satelor românești era săracă, murdară și bolnavă. Gusti însuși, însumând rezultatele cercetărilor echipierilor regali din 1938, vorbea despre situația economică ce nu s-a îndreptat, nici măcar după reforma agrară. Lipsa animalelor pentru munca terenurilor, vânzarea loturilor, fărâmițarea acestora și apariția categoriei țăranilor săraci, dependenți de așa-numiții *țărani chiaburi* sunt elemente care descriu realitatea satelor românești. Sub aspectul accesului la educație și alfabetizare, situația diferă în funcție de regiune, însă bilanțul post-1918 nu este îmbucurător, dacă luăm în considerare faptul că „În cei 18 ani de după război au fost înscriși în 54 de sate, 5. 600 elevi (unii chiar de 2 sau mai multe ori). Totalul celor ce au fost promovați în clasa IV cifrează în același interval abea 17.500” (Gusti, 1938, 434).

Nici din punct de vedere al sănătății lucrurile nu stau mai bine, mortalitatea infantilă, bolile gastro-intestinale, pelagra sau sifilisul, cauzate, în special de lipsa unei igiene adecvate, fiind larg răspândite.

Iată, prin urmare, coordonatele care au premers adoptării Legii Serviciului Social, coordonate ce pot rezumate astfel: dictatura regală, șomajul intelectual, expansiunea Mișcării Legionare și problema rurală.

Legea Serviciului Social și dictatura carlistă

Chiar dacă principiul Serviciului Social nu este nou și, așa cum am arătat mai sus, putem identifica o serie de acțiuni antecesoare, Legea Serviciului Social din 1938 are o anume particularitate din cel puțin două considerente: contextul politic și raportarea acestuia la natura problemelor sociale (problema rurală, șomajul intelectual).

Înainte de a aduce în discuție *Legea*, trebuie să fixăm cadrul politic al adoptării acesteia.

Pe scurt, în 11 februarie 1938 se trece de la un regim parlamentar-constituțional, adoptat prin Constituția din 1923, la un regim autoritar, în care monarhul are puteri depline, regim care va fi legitimat de Constituția promulgată la 27 februarie 1938. După cum remarcă unii istorici (Scurtu, 2004, 230-257), dar și din analiza textului noii *Constituții*, observăm două aspecte semnificative: puterea maximală a suveranului, atât asupra Legislativului, cât și asupra Executivului: „Art. 30. Regele este Capul Statului. Art. 31. Puterea legislativă se exercită de Rege prin Reprezentațiunea Națională care se împarte în două Adunări: Senatul și Camera Deputaților. (...) Art. 32. Puterea executivă este încredințată Regelui care o exercită prin Guvernul Său în modul stabilit prin Constituție”. Mai mult, în temeiul articolului 44 din Constituție se prevede faptul că: „Persoana Regelui este inviolabilă. Miniștrii lui sunt răspunzători. Actele de Stat ale Regelui vor fi contrasemnate de un ministru care, prin aceasta însăși, devine răspunzător de ele”.

După *intrarea în legalitate* (odată cu promulgarea Constituției) a noii forme de guvernământ, nimic nu mai putea constrânge marea putere regală. Astfel că *despotul luminat* își concentrează puterea deținută spre singurii săi opozanți semnificativi: legionarii, în rândul cărora vor fi operate multiple arestări.

Pe acest fond politic, *Legea Serviciului Social* este promulgată în octombrie 1938 și publicată în Monitorul Oficial în februarie 1939, moment din care se vor produce efectele acesteia. Sintetizând Capitolul I al Legii – *Atribuțiile Serviciului Social* – aflăm că aceasta vine în sprijinul ridicării satelor prin intermediul tineretului universitar masculin și feminin, format în acest scop. Un rol important în îndrumarea vieții satului îl vor avea căminele culturale, în calitate de organe executive de îndrumare a vieții satului.

În înțelesul *Legii*, obligativitatea Serviciului Social se aplică tuturor absolvenților universităților, institutelor și școlilor superioare, precum și absolvenților care au finalizat studiile în străinătate, obținerea diplomei și/sau echivalarea studiilor fiind condiționate de dovada exercitării stagiului, documentul devenind obligatoriu inclu-

siv la angajarea în structurile aparatului de stat.

Mai mult, Legea obligă o serie de autorități și instituții publice să pună la dispoziția Serviciului Social infrastructura necesară desfășurării activității, iar finanțarea acestuia se constituie din surse precum: bugetul statului, două procente din veniturile comunelor, venituri proprii, precum și venituri din donații. Interesant este faptul că aplicarea Serviciului Social nu intră în competența unei instituții a statului, ci în aceea a Fundației Culturale Regale, cf. Art. 25, cap. IX din Lege: „Fundația Culturală Regală «Principele Carol» este însărcinată cu aplicarea Serviciului Social prevăzut în legea de față”.

Obligativitatea Serviciului Social a fost primită și primită diferit de către tineretul universitar, de colaboratorii mai vechi ai lui Gusti, de elita politică.

Asociind obligativitatea Serviciului Social cu modul său de legitimare politică, regele Carol al II-lea nu își ascunde entuziasmul la Congresul Căminelor din 1939: „Oricare ar fi greutățile, oricare ar fi piedicile, nu vă uitați la ele, pășiți înainte cu aceeași energie și mai ales, pășiți numai când veți avea credința sigură în isbânda voastră. Eu am avut această credință și de aceea am câștigat bătălia!” (Curierul Serviciului Social, 1939, 3).

Într-o lumină pozitivă, benefică pentru satele românești vede și Golopenția obligativitatea Serviciului Social, în cadrul căruia participanții aveau de îndeplinit o *misiune de stat*, folosindu-se de tehnici noi de cercetare și intervenție socială (Golopenția, 1939, 1).

O perspectivă interesantă are Vintilă Horia, care consideră că Serviciul Social continuă sarcina echipelor regale studențești de a restabili legătura dintre sat și oraș. Ceea ce el numește *Cruciada intelectualilor* la sate, nu este altceva decât acțiunea de participare a tinerilor intelectuali la procesul de ridicare a satului românesc interbelic. Totodată, Vintilă Horia vede un dublu rol al instituționalizării activității de voluntariat din satele românești. Pe de-o parte, aceasta comportă o dimensiune constructivă, de inovare a lumii satelor printr-o intervenție sistematică, iar pe de altă parte o dimensiune e legată de o anu-

me problemă socială, un *leitmotiv* al perioadei interbelice: *șomajul intelectual*, problemă ridicată și de alți colaboratori ai Școlii Sociologice de la București. Satul este o soluție pentru tinerii intelectuali, iar aceștia o soluție pentru sat. Iată, așadar, relația unei reciprocități care, în opinia lui Vintilă Horia, se exercită prin Serviciul Social (Horia, 1939, 2).

Cum era de așteptat, nu a existat un consens de opinii față de instituționalizarea voluntariatului, iar această tensiune ce vizează *publicul-tintă* al Legii (tinerii absolvenți) va fi sesizată. Iacob Mihăilă vorbește despre o serie de nemulțumiri și neînțelegeri la adresa rostului Serviciului Social, nemulțumiri care vin atât din partea unor persoane fizice, dar și pe linie instituțională. În ceea ce privește prima categorie, nemulțumirile țin de faptul că programul Serviciului Social este unul prestabilit și, așadar, se exclude posibilitatea ca acesta să fie modificat după voința echipierilor, de distanța la care studenții trebuie să se deplaseze pentru a-și exercita stagiul obligatoriu, cazuri mai des întâlnite în rândul femeilor. Pe de altă parte, în ceea ce privește instituțiile, nemulțumirile vin, în special, din partea tinerilor funcționari, care se văd amenințați de pierderea serviciului în care au intrat din timpul studiilor. Categoriile nemulțumirilor de ordin instituțional provin și din faptul că Serviciul Social era în legătură de colaborare orizontală cu aproape toate instituțiile statului (Mihăilă, 1939, 1).

După *restaurație*, au apărut o serie de acțiuni, subliniate de măsuri legislative menite să concentreze energiile tineretului interbelic și să le canalizeze spre susținerea lui Carol al II-lea, în ideea de a contracara amploarea Mișcării Legionare. Interesant este faptul că organizarea acestora, de tip *paramilitar*, este flagrant de asemănătoare organizării membrilor Mișcării Legionare. Două formule instituționale trebuie menționate, în acest sens, Oficiul de Educare a Tineretului Român (1934) și Straja Țării (1937 – formulă care este, de fapt, succesoarea Oficiului de Educare a Tineretului Român).

Spre deosebire de *Straja Țării*, *Serviciul Social* include obligativitatea exercitării, pentru tot tineretul universitar, a unui stagiou care va fi pre-

cedat de o pregătire paramilitară în tabere speciale create. *Taberele de pregătire* sunt formule organizatorice pentru tineret destul de comune în epocă, atât Legiunea, cât și Străjeria adoptând astfel de modele.

În cadrul Serviciului Social, o atenție aparte era acordată comandanților de echipe, titulatura de comandant reprezentând, în viziunea unora dintre echipierii Serviciului, o distincție, un privilegiu. Două dintre cele mai importante tabere speciale pentru viitori comandanți au fost: tabăra de comandanți de la Valea Vinului și tabăra de comandante de la Broșteni. Dacă în ambele tabere atmosfera era caracterizată de sobrietate intelectuală și marcată de două prezențe semnificative, cea a Profesorului Gusti și a Regelui Carol al II-lea („suveranul tutelar”, cum era numit în revista *Curierul Serviciului Social*), programul (prestabilit de 20 de zile, cu practică și teorie, în proporții egale) taberelor de comandanți este diferit de programul taberelor de comandante.

În tabăra de la Valea Vinului, programa avea o arie teoretică vastă care cuprindea cursuri privind organizarea și funcționarea Serviciului Social, ideile-bază ale acestuia și contextul promulgării sale (adoptarea unei noi Constituții), seminarii axate pe probleme practice ale vieții țărănești (organizare economică, aspecte culturale, lucrări de geniu rural etc.). De asemenea, cursurile de pregătire cuprind lecții despre Straja Țării, Frontul Renașterii Naționale, reforma administrativă și reforma învățământului (Vrânceanu, 1939, 3-4). Deloc de ignorat este misiunea socializatoare școlilor de pregătire. Elevii acestora, veniți de pe teritoriul întregii țări, interacționau nu numai cu persoane, dar și cu obiceiuri și, indirect, cu locuri diferite. De altfel, în paginile *Curierului Serviciului Social*, Ion M. Vizirescu sesizează și menționează originea diversă a tinerilor și constată că singura instituție a statului care, până la acest moment, a contribuit la ceea ce el numește „apropierea românilor de pretutindeni” a fost armata, al cărei „aport național adus (sic) în direcția aceasta este incalculabil” (Vizirescu, 1939, 5). Mai mult, după vizita la Școala din Valea Vinului, Dragoș Vrânceanu o definește drept *școală de organizare politică*,

asemănătoare școlilor politice germane (Vrânceanu, 1939, 4).

Pe de altă parte, scolile în care erau pregătite comandatele aveau o programă adecvată sectoarelor în care acestea urmau să activeze. În opinia lui H. H. Stahl, problemele satelor care ar reveni serviciului social feminin sunt: sănătatea (problema natalității, a igienei individuale, a muncii, alimentației, odihnei), problema muncii (în mod special, tot ceea ce înseamnă gospodăria și industria casnică), precum și problemele care țin de cultura minții și a sufletului (Stahl, 1939, 4).

Obligativitatea Serviciului Social este dublată, totodată, de o aglomerare a dezideratelor. Serviciul Social se dorea a fi: creator al unei noi elite guvernamentale, umbrelă a tuturor tinerilor, garantul ridicării culturale a satelor românești, precum și al unui viitor mai bun pentru tinerii intelectuali, contracarare a legionarilor, și, de ce nu, un instrument instituțional tipic noii forme de guvernământ. Astfel, nu este de mirare faptul că amploarea Serviciului Social nu a rămas neobservată și necontestată.

La mai puțin de un an de la promulgare, pe un fond politic național și internațional tensionat, se pune problema suspendării Serviciului Social. Constantin Marinescu își amintește că, din punct de vedere financiar, instituția Serviciului Social presupunea un efort considerabil al statului: „(...) aveam inventar medical, aveam veterinar, aveam monografist, aveam toate astea... La cantină era o studentă de la menaj și așa mai departe. Or astea domnule, bașca plata, că șefii de echipă erau plătiți. Erau profesioniști, erau angajații noștri. Astea necesitau niște fonduri extraordinare. Pe urmă, gândiți-vă dumneavoastră, toate tipăriturile care trebuiau difuzate! Era o rețea uriașă. Amețești numai când te gândești cât de vast era concepută toată afacerea... Sigur că da!” (Rostás, 2009, 145).

Amenințarea celui de-al Doilea Război Mondial schimbă însă atitudinea lui Carol al II-lea față de partidele politice, în sensul unei reconcilierii cu acestea. Totodată, iminența războiului presupune cheltuieli pentru armată, care, după cum vom vedea, vor cuprinde inclusiv finanțarea Serviciului Social.

Suspendarea Serviciului Social în memoriile contemporanilor decidenți: Argetoianu și Carol al II-lea

Constantin Argetoianu consideră că suspendarea Serviciului Social este o consecință firească, având în vedere noile priorități ale statului, astfel că s-a „(...) hotărât suspendarea Serviciului Social, marota lui Gusti, care costă prea multe milioane acum când tot banul trebuie să meargă la apărarea națională” (Argetoianu, 2003, 175).

Colateral impresiilor lui Argetoianu referitoare la suspendarea Serviciului Social, două aspecte atrag atenția: 1) bugetul Serviciului Social este relocalat armatei pe care războiul o găsește total nepregătită, cu soldați „goi”; 2) euforia din spațiul politic legată de suspendarea Serviciului Social, Iorga însuși felicitându-l pe Argetoianu pentru că „I-am mâncat pe Gusti” și promițându-i, drept răsplată, că nu va mai fi ținta atacurilor sale. Mai mult, este descris un episod din culisele Casei Regale în care Urdăreanu, reprezentant al camarilei regale, oprește o reclamație făcută de Gusti să ajungă la Carol al II-lea, de teamă ca nu cumva acesta să revină asupra deciziei de suspendare. Atmosfera este redată în termeni de „ușurare generală, căci Gusti și ai lui au plictisit pe toți, de sus până jos” (Argetoianu, 2003, 184).

Gusti, în schimb, „e fiert și și-a pierdut capul”, Profesorul căzând astfel victima ambițiilor personale ale unui rege cu un caracter extrem de versatil. Exofilirea lui Gusti nu se încheie însă cu suspendarea Serviciului Social. Căzut în dizgrațiile lui Urdăreanu (*Le Petit*), acesta îl convinge pe rege să îl demită și din funcția de președinte al Fundației Culturale Regale, fapt care nu este pe placul regelui, dar pe care îl va duce la îndeplinire: „Gusti e azi omul cel mai urât din Țara Românească. Serviciul Social se amesteca în toate, stânjenia toate serviciile administrației. Personalul său compus din oamenii cei mai nechemați, sub pretextul legăturilor directe ale Serviciului cu Regele, batjocorea lumea întreagă. Plățiți gras, incapabili și obraznici, domni de la zisul serviciu transformaseră birourile lor în cuiburi de pricop-seală” (Argetoianu, 2003, 188).

Cu toate că regele lasă impresia unui regret personal enorm¹ pentru suspendarea Serviciului Social și deși ne aflăm într-un context în care vorbim (încă) de dictatura regală, Carol al II-lea nu se opune acțiunii. Mai mult, în memoriile regelui nu se menționează suspendarea Serviciului Social din considerente financiare. De asemenea, Carol al II-lea face trimiteri directe la cerințele membrilor guvernului, dar și ai camarilei regale care doreau cu orice preț desființarea Serviciului Social: „Săptămână amărâtă din nou. Chestiunea Serviciului Social a devenit în mintea unora cea mai arzătoare chestiune de Stat. N-am avut, din această cauză, o clipă de liniște sufletească (...) Chestiunea a fost pusă acut, din lipsa de tact, de Gavrilă Marinescu în Consiliul de Miniștri și a luat niște proporții de nebănuț. Nu se atacă numai unele eventuale greșeli ce s-au făcut, dar Urdăreanu, care este foarte violent în această chestiune, a trecut și la atacuri personale împotriva lui Gusti și, indirect, și a mea pe chestiune de concepție” (Carol al II-lea, 1995, 242). Cu toate acestea, regele este convins că, așa cum îl asigurase și Argetoianu, activitatea Serviciului Social va fi reluată în cadrul Frontului Renașterii Naționale și prin intermediul Fundațiilor Regale.

Într-o însemnare a regelui din 13 octombrie în care rememorează impactul pozitiv al acțiunilor Serviciului Social, acesta sugerează faptul că Gusti s-ar face vinovat pentru desființarea Serviciului Social pentru că „a vrut să facă prea mult bine”, deși el (Carol al II-lea) l-ar fi prevenit, chiar l-ar fi frânat (Carol al II-lea, 1995, 244). Ne putem întreba dacă nu cumva această dorință a lui Gusti de „a face bine” nu se traduce prin teama ca Profesorul, prin acțiunile pe care le coordona și prin rezultatele acestora, să nu cumva să atenteze la status-quo-ul elitei politice, extrem de rigide atunci când îi sunt lezate interesele.

Concluzii

Legea Serviciului Social și instituția *Serviciul Social* reprezintă realități care nu pot fi analizate decât în contextul care le-a favorizat apariția. Înțelegerea obligativității exercitării serviciului social în rândul tinerilor impune

înțelegerea politicii regale din preajma anului 1938 și, mai mult, a întregii decade 1930-1940. Privind înspre regele Carol al II-lea, nu putem să nu ne întrebăm dacă nu cumva Serviciul Social a fost un experiment de câștigare a populației în rândul tinerilor și al țăranilor.

Pe de altă parte, Legea Serviciului Social reprezintă *generalizarea* acțiunilor de intervenție culturală în satele românești, idee mai veche a lui Dimitrie Gusti și a unor colaboratori ai săi, cu scopul integrării satului în viața națională. Însă, activitatea desfășurată de echipele regale studențești sub umbrela Fundației Culturale Regale nu reprezintă un proiect pilot, o simulare a unui proces care, în caz de succes, ar determina apariția unei legi. În plus, voluntariatul și obligativitatea se exclud reciproc, din principiu. Argumentul experienței echipelor regale studențești nu este valid în legitimarea Legii Serviciului Social.

Notă

„(...) astăzi mi-am călcat oribil pe inimă înaintând lui Argetoianu cererea de suspendare a Serviciului Social. Legea o fi fost defectuasă, dar opera, în sine, a fost cât se poate de frumoasă și am crezut cu toată puterea într-însa. Cu toată această suspen-

Totodată, eșecul Serviciului Social prin suspendarea acestuia aparține deopotrivă lui Carol al II-lea și lui Dimitrie Gusti, fiind și o dovadă a faptului că instituționalizarea unei activități nu garantează eficiența acesteia, cu atât mai mult cu cât presupune aservirea științei scopurilor politice.

Dacă, inițial, ideea de serviciu social la nivel internațional prevedea sprijinirea unor categorii/persoane cu probleme (fizice, psihice sau de ordinul socializării), Serviciul Social românesc vine cu o politică de intervenție socială în toate satele românești, prin intermediul tinerilor intelectuali condiționați în a-și obține diploma de studii de participarea la această acțiune, și nu prin specialiști pregătiți în acest sens.

Studiul de față și-a propus să rememoreze una dintre creațiile instituționale gustiene, să o plaseze în spațiul problemelor sociale interne și internaționale, precum și în contextul politic al dictaturii regale a lui Carol al II-lea.

oare opera, în mai redus, va trebui să continue și va continua prin Fundația *Principele Carol*. Clipele acestea au fost triste și dureroase” (Carol al II-lea, 1995, 244-245).

Bibliografie

- Argetoianu, C. (2003) *Însemnări zilnice*, vol VII. București: Machiavelli.
- Banu, G. (1933) *Șomajul intelectual în România*. București.
- Bădescu, I., Cucu Oancea, O. și Șișeștean, G. (2009) *Tratat de Sociologie Rurală*. București: Mica Valahie.
- Carol al II-lea Regele României (1995) *Însemnări zilnice 1937-1951*, vol II. București: Scripta.
- Decretul-lege din 15 decembrie, 1938, privind înființarea organizației *Straja Țării*.
- Galitz, C. (1939) Serviciul Social în statul Chinei. *Sociologie Românească*, IV, 1-3.
- Golopenția, A. (2001) *Statistică, Demografie și Geopolitică*. București: Univers Enciclopedic.
- Golopenția, A. (1939) Pentru cine lucrăm? *Curierul Serviciului Social*, 3.
- Gusti, D. (1934) Sociologia monografică, știință

a realității sociale, în T. Herseni, *Teoria monografiei sociologice*, București: Institutul Social Român.

Gusti, D. (1937) Despre știința națiunii românești și serviciul social obligator al studențimii. *Sociologie Românească*, II, 1.

Gusti, D. (1938) Starea de azi a Satului Românesc – Întăielele concluziilor ale cercetărilor întreprinse în 1938 de echipele regale studențești. *Sociologie Românească*, III, 10-12.

Gusti, D. (1938) Știința națiunii, în *Enciclopedia României (I. Statul)*, București: Imprimeria Națională.

Gusti, D. (1946) *Sociologia militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*. București: Fundația Regele Mihai I.

Gusti, D. (1965) *Pagini alese*. București: Științifică.

Gusti, D. (1969) *Opere*, vol II. București: Academiei Române.

- Gusti, D. (1971) Fragmente autobiografice. Autosociologia unei vieți 1880-1955, în D. Gusti, *Opere (vol V)*, București: Academiei.
- Herseni, T. (1934) *Teoria monografiei sociologice*. București: Institutul Social Român.
- Herseni, T. (2007) *Școala Sociologică de la București*. București: Renaissance.
- Horia, V. (1939) Munca voluntară la sate – De la Echipel Regale la Serviciul Social. *Curierul Serviciului Social*, 3.
- Înaltul Decret Regal nr. 900 din 20 februarie 1938, publicat în *Monitorul Oficial*, partea I, nr.42 din 20 februarie 1938. Disponibil la www.cdep.ro.
- Kirișescu, C. (1936) Problema Educației Dirijate în legătură cu suprapopularea universitară și șomajul intelectual. *Arhiva pentru Știință și Reformă Socială* (extras), III, II, București: Institutul Social Român.
- Larionescu, M. (2007) *Istoria sociologiei românești*. București: Universității din București.
- Mihăilă, I. (1939) Școlile pregătitoare ale Serviciului Social. *Curierul Echipelor Studențești*, 4.
- Momoc, A. (2012) *Capcanele politice ale sociologiei interbelice*. București: Curtea Veche.
- Neamțu, O. (1939) *Țară Nouă. Cartea Echipelor X*. București: Fundația Culturală Regală *Principele Carol*.
- Ornea, Z. (2008) *Anii Treizeci*. București: Est-Samuel tastet Editeur.
- Sandu, D. (2008) *Dezvoltare comunitară și regională*. București: Facultatea de Sociologie și Asistență Socială.
- Scurtu, I. (2004) *Carol al II-lea*. București: Enciclopedică.
- Stahl, H. H. (1939) *Cartea echipelor II*. București: Fundația Culturală Regală *Principele Carol*.
- Stahl, H. H. (1939) Expoziția Muncă și voe bună a Serviciului Social. *Curierul Serviciului Social*, 2.
- Stahl, H. H. (1980) *Dimitrie Gusti - Studii critice*. București: Științifică și Enciclopedică.
- Stahl, H. H. (1981) *Amintiri și gânduri din vechea școală a monografiilor sociologice*. București: Minerva.
- Rostás, Z. (2000) *Monografia ca utopie. Interviu cu Henri H. Stahl*. București: Paideia.
- Rostás, Z. (2003) *Sala luminoasă. Primii monografiști ai școlii gustiene*. București: Paideia.
- Rostás, Z. (2005) *Atelierul gustian*. București: Tritonic.
- Rostás, Z. (2005) *Parcurs intrerupt*. București: Paideia.
- Rostás, Z. (2009) *Strada Latină nr. 8*. București: Curtea Veche.
- Vizirescu, I. M. (1939) Tabăra Echipierilor de la Pitești. *Suplimentul Curierului Serviciului Social*, 9.
- Vrânceanu, D. (1939) La poalele Munților Rodnei în tabăra viitorilor Comandanți ai Serviciului Social. *Curierul Serviciului Social*, 1.
- Vulcănescu, M. (1998) *Școala Sociologică a lui Dimitrie Gusti*. București: Eminescu.
- Weil, M., Reisch, M. S., Ohmer, M. L. (2012) *The handbook of Community practice*, a II-a ediție, Thousand Oaks, United States: Sage Publication, Inc.